

1990-talets omvälvningar för luftstridskrafterna – erfarenheter inför framtiden

*Sammanfattning av årsberättelse 2000 i Kungl Krigsvetenskapsakademien avd III den 23 maj 2000 av överste Bertil Wennerholm och överste 1. gr Stig Schyldt**

Kungl Krigsvetenskapsakademiens avdelning III har till uppgift att behandla "luftkrigsvetenskap", det vill säga det vetenskapliga studiet av luftkriget. Med denna årsberättelse vill vi i enlighet med Akademiens tema för år 2000 redovisa erfarenheterna dels av tillämpningen av luftkrig under 1990-talet, dels av luftstridskrafternas utveckling i Sverige under samma tid och därav dra slutsatser som kan utnyttjas i den framtida utvecklingen av de svenska luftstridskrafterna: flygvapnet, helikopterorganisationen och luftvärnet. För att kunna göra detta behöver vi problematisera skendet – utomlands såväl som i Sverige.

Vår kunskap om luftkrigshändelserna under det gångna decenniet har begränsningar; till vad stridande parter och andra aktörer velat släppa ifrån sig för information, vad oberoende observatörer kunnat

rapportera och vad som kunnat inhämtas på annat sätt. Såväl sekretessförhållanden som medvetna och omedvetna förvrängningar av händelseförlopp och andra fakta bidrar alltså till att den bild vi tecknar här kan bli föremål för framtida retuscheringar. Vår strävan har varit att använda såväl officiellt underlag om de behandlade konflikterna som underlag framtaget med ett kritiskt perspektiv på förloppet.

Utvecklingen i omvärlden har inneburit säkerhetspolitiska förändringar som medfört att de förutsättningar som förelåg för försvarsplanering under det kalla kriget radikalt förändrats. Detta har påverkat vår omvärld och det har påverkat Sverige. Förändringarna skisseras här med tyngdpunkt på det som berör luftstridskrafterna. De erfarenheter vi kunnat dra begränsas till de fenomen som kunnat observeras. Vi gör inte anspråk på att kun-

* Den fullständiga versionen av årsberättelsen publiceras som ett bihäfte till *KKrVAHT* i början av 2001. Bihäftet ingår i prenumerationen och distribueras kostnadsfritt till samtliga läsare.

na lägga fram någon alternativplanering för våra luftstridskrafter; vad vi kan göra är att peka på erfarenheter som kan och bör påverka vår framtida utveckling vad avser utformning och utnyttjande av luftstridskrafterna. Dessa erfarenheter måste sedan vägas mot andra faktorer.

Vi återger här ett sammandrag av slutsatserna.

Sammanfattning och slutsatser inför framtiden

Grundtanken med årets tema är att dra erfarenheter inför framtiden; vad bör göras inom luftstridskrafternas område? Den empiriska framställningen av vad som har hänt bör alltså avslutas med en normativ del. Att ange något preciserat tidsperspektiv för våra synpunkter är svårt och vi avstår från några mer vidlyftiga framskrivningar.

Vi har i årsberättelsen strävat efter att separera mellan erfarenheter från de tre perspektiven: egen utveckling, internationella insatser i samverkansperspektiv respektive försvar mot väpnat angrepp. Erfarenheter från den marina miljön har på grund av konflikternas karaktär inte förelagat från 1990-talet i tillnärmelsevis den omfattningen som gäller för markstridsmiljön. Särskilda analyser och slutsatser för den marina miljön har därför inte kunnat dras. Vår bedömning är att de övergripande slutsatserna avseende luftstrids-

krafternas påverkan på markstridsmiljön är tillämpliga även för sjöstridsmiljön.

De för avdelning III mest aktuella frågorna att ställa är: Hur uppnår vi konsistens mellan våra luftstridskrafter utveckling och luftkrigets? Hur skall vi bevara vår förmåga att motstå anfall från luften? Hur skall vi utnyttja flygstridskrafter? Hur skall luftvärnet bringas till verkan i den nya hotmiljön? Hur skall vi utforma våra framtida luftstridskrafter? Vad skall vi vidta för åtgärder för att säkerställa framtida överlevnad och handlingsfrihet med våra förband? Hur kan vi överraska motståndaren och undvika att spela med på hans villkor?

En ny doktrin behöver utvecklas för att sammanfatta de framtida kraven på luftstridskrafterna.¹

Utbildning och övning måste som följd av denna inriktas mot trovärdiga och meningsfulla mål. Luftstridskrafter måste ges konkreta uppgifter som skapar motivation, tro på de egna uppgifterna och framåtanda. Utbildning och övning måste ges en inriktning och ett innehåll så att säkerhet och tro på förmågan att lösa de egna uppgifterna i verkliga tillämpningar skapas på alla nivåer – på operativ, taktisk och stridsteknisk nivå.

De framtida stridskrafterna måste balanseras *både* för god insatsförmåga *och* god utvecklingspotential.

Insatser måste *kunna* ske såväl självständigt mot en kvalificerad angripare som

¹ Ett sådant arbete pågår och kan sägas kulminera under International Air Power Symposium in Sweden (IAPSS) som genomförs den 23–24 augusti 2001 i Uppsala. Avdelning III avser medverka i detta.

i internationellt samarbete, primärt med NATO. Nödvändiga begränsningar måste definieras och värderas. Det kan finnas motstridiga krav mellan optimering av systemen för uppgifterna att möta väpnat angrepp respektive att delta i internationella insatser. Möjligheterna att effektivt kunna utnyttja våra begränsade resurser i försvar mot väpnat angrepp måste härvid prioriteras.

Deltagande med svenska flygstridskrafter i internationella insatser bör endast ske när de kan stödja långsiktiga operativa och politiska mål. Flyginsatser utgör ett betydelsefullt, ofta avgörande, stöd för insatser med mark- och sjöstridskrafter men kan inte ersätta sådana – deras verkan tenderar då att bli snabbt övergående.

De internationella jämförelserna indikerar att den neddragning på luftstridskrafternas område som skett i Sverige under 1990-talet visserligen inte varit den största relativt sett, men ändå varit större än den vi kunnat se i de länder i västvärlden som vi normalt jämför oss med.

Det fanns i planeringen för Kuwaitkriget och i Kosovoinsatserna klara drag av en ambition att lösa uppgifterna med enbart flygoperationer. Bakom denna uppfattning låg bl a den moderna doktrinutvecklingens tro att bekämpning av angriparens strategiska tyngdpunkter skulle leda till "systemkollaps". I båda fallen var det nödvändigt att övergå till markoperationer för att driva ut markförband och ta kontroll över territoriet.

I Kosovo lyckades NATO med flyginsatserna tvinga Milosevic till förhandlingsbordet, men den pågående etniska

rensningen i Kosovo förmådde man inte dessförinnan hejda.

Taktiken att utnyttja flygstridskrafter så att förluster minimeras har av politiska skäl blivit ett ännu starkare krav än tidigare. Existensen av även ett luftförsvar med begränsad direkt verkan påtvingar motståndaren starka restriktioner i utnyttjandet av sina flygstridskrafter. Uppträdande med sammansatta insatser av attackföretag med jaktflyg och luftvärnsbekämpning som skydd, understödda av stridsledning, störning och skenmål anpassas maximalt till motståndarens förmåga även till priset av minskad egen verkan och därigenom skapat behov av upprepade insatser. Detta medför en extremt svår verkansmiljö för luftvärn.

Anfall från luften kommer att ställa krav på insyn för att klarlägga vad som skall bekämpas, hur och när det skall ske samt för att bestämma verkan av denna bekämpning. Denna insyn måste vi kunna begränsa – om möjligt förhindra – och vilseleda. När insatserna sker måste vi kunna bekämpa dem, undgå dem och motstå dem. Detta ställer krav på såväl direkta som indirekta, aktiva som passiva, offensiva som defensiva insatser från vår sida. Överlevnads- och verkansförmåga för våra system måste säkerställas.

Den i "ominriktningen" föreslagna (och nu genomförda) reduceringen av luftvärnsförbanden står i tydlig motsats till erfarenheterna under 1990-talet. Behovet av kvalificerat luftvärn hos en numerärt underlägsen part har tydligt accentuerats. Erfarenheterna från 1990-talet, där endast luftvärnssystemen åstadkom direkta luft-

försvarseffekter, är entydiga på denna punkt.

I många avseenden visar rapporterna från perspektivplaneringen på diskuterade och i bästa fall planerade åtgärder för att säkerställa vår förmåga i framtiden. Vi vill dock peka på några förmågor som vi finner försummade eller inte tillräckligt väl uttalade, nämligen förmåga för markbundna förband (luftvärn, flygbas- samt stridslednings- och luftbevakningsförband) att:

- bekämpa mål under svåra störförhållanden och under riklig insats av skenmål,
- bekämpa ballistiska robotar i banan,
- skydda sig med skenmål, använda signaturanpassning och fortifiering av kritiska funktioner.

För svensk del är erfarenhetsutbytet från Jugoslavien likartat med det som erhöles från Iraks luftvärnsstrider i Kuwaitkriget. Stridseffekten måste kunna bibehållas i en svår stormiljö och med hot om bekämpning av radarstationer och övriga system som ger en tydlig signatur. Nätverkslösningar som på tillgängliga sambandsmedel kan överföra tillgänglig information och utnyttjande av passiva sensorer kan lysa upp ledningsmörkret.

Alla förbandstyper kommer att behöva skydda sig mot insyn och kunna gruppera vitala funktioner i skydd. Rörliga förband kommer alltid att kunna upptäckas, lokaliseras och bekämpas. Synen att fortifikatoriska anläggningar är obso-

leta styrks inte av krigserfarenheterna. Bergrum och fortifikationer framtvingar bekämpning med kvalificerade vapen, vilka är en trång resurs och kommer att vara det i framtiden. En infrastruktur med fortifikatoriska skydd som kan utnyttjas av olika förbandsfunktioner under omgrupperingar bör eftersträvas – alltså ett uppträdande med rörlighet och skydd, maskering och vilseledning.

För våra flygstridskrafter måste krav ställas på en lämplig avvägning mellan satsning på flygplansplattformarna och deras vapensystem, närmast jaktrobotar, precisionsvapen mot markmål, signalsökande robotar och tillgång till motverkanssystem för att minska förlustriskerna. En hithörande fråga gäller omslagspunkter vad avser kvalitet och kvantitet hos våra luftstridskrafter.

De obalanser som uppkommit genom förändringar i planeringsförutsättningar måste överkommas.

Erfarenheterna från 1990-talets krig överensstämmer med våra egna före och under det andra världskriget. Det rådde brist på strategiska komponenter och på kvalificerade vapensystem. Även en supermakt som USA fick sätta in oproportionerliga resurser av sina mest kvalificerade system mot resursmässigt avsevärt svagare motståndare. Resonemang om att vi skulle kunna frångå den tidigare anskaffningsfilosofin att samla materiel i mobiliseringsförråd för att åstadkomma en initial uthållighet och i stället anskaffa materiel när hotet blir påtagligt håller inte vid konfrontationen med verkligheten i form av erfarenheterna från 1990-talet. Vi

kan inte förutsätta att någon annan skall hålla oss under armarna i alla lägen – inte ens om vi skulle alliansansluta oss! Kvalificerade vapensystem kommer att vara en trång resurs även i samverkan med andra stater – de måste finnas tillgängliga för rimlig uthållighet.

Deltagande i internationella insatser kommer att ställa höga krav på samverkansmöjligheter, uthållighet i luften i paritet med övriga deltagande nationers flygstridskrafter och precisionsbekämpning med höga krav på minimering av sidoeffekter. Detta i sin tur ställer krav på lufttankningsförmåga, tillgång till precisionsvapen och förmåga att leverera dem samt förmåga att leda in eget flyg till precisionsbekämpning.

För en liten stat, som inte kan räkna med att vara överlägsen i alla former av stridskrafter, är det särskilt viktigt att ha en realistisk uppfattning om effektiviteten i de stridsinsatser som görs, såväl i bedömningarna i planeringen för insats som i resultatanalysen efteråt. Bristerna i koalitionen resultatvärdering i Kuwaitkriget kom att sakna praktisk betydelse på grund av överlägsenheten i alla former av stridskrafter.

För att vi skall kunna utnyttja begränsade resurser rätt måste vi också ställa höga krav på underrättelsefunktionerna vad avser målinmätning, identifiering och resultatutvärdering.

Sverige har ett stort importberoende. Det är en väsentlig erfarenhet att egenskaperna i vapensystemen måste kunna förändras så att den ursprunglige leverantören inte kan manipulera systemen på grund

av sin kännedom om grundkonstruktionen. Vi måste vara herrar över egen materiel! Detta kan endast säkerställas genom egen teknisk och taktisk kompetens och möjlighet att faktiskt påverka de egna vapensystemens egenskaper.

Inriktningen för svensk materielförsörjning och försvarsindustri inom flyg-, robot- och IT-områdena i framtiden måste klarläggas och tydliggöras. Kompetens inom sensor-, målsökar- och telekrigområdena måste härvid prioriteras. Internationellt samarbete kräver strategi och utvecklingsåtgärder! På vad, med vem och hur mycket?

Svensk systemutveckling ligger på många områden väl framme internationellt. Ibland överbetonas existensen av standardiserade system för internationell samverkan. Där sådana ännu inte finns borde vi ta initiativ och föra fram svenska lösningar som grund för sådan standardisering. Ett tänkbart exempel vore flygplanlänken med vilken mållägen kan överföras mellan plattformar. Den ökar väsentligt flygförbandens förmåga till gemensam lägesuppfattning och saknar direkt mot svarighet i operativ tjänst.

Frågan om egna ballistiska robotar och hur hotet från en motståndares skall motverkas måste tas upp på dagordningen.

Organisationsförändringar som retorik eller rationalitet? Organisationsutvecklingen måste bygga på erfarenheter – egna och internationella! Den nuvarande utvecklingen mot stark centralisering och brist på redundans är oroväckande och synes inte vara baserad på 1990-talets erfarenheter.